

**O‘ZBEK TILI SINONIMLARINIG
KATTA IZOHLI LUG‘ATI**

Toshkent - 2021

O‘ZBEKISTON RESPUBLIKASI FANLAR AKADEMIYASI

O‘ZBEK TILI, ADABIYOTI VA FOLKLORI INSTITUTI

**O‘ZBEK TILI SINONIMLARINIG
KATTA IZOHLI LUG‘ATI**

Toshkent-2021

UDK: 811.512.133(038)

KBK 81.2 O'zb

M14

Tuzuvchilar:

N.Mahmudov, filologiya fanlari doktori, professor

D.Lutfullayeva, filologiya fanlari doktori, professor

D.Xudoyberganova, filologiya fanlari doktori, professor

Y.Odilov, filologiya fanlari doktori, professor

M.Yo'ldoshev, filologiya fanlari doktori, professor

Sh.Ko'chimov, filologiya fanlari doktori

D.Andaniyazova, filologiya fanlari bo'yicha falsafa doktori

F.Musayeva, filologiya fanlari bo'yicha falsafa doktori

Mas'ul muharrir:

Y.Odilov, filologiya fanlari doktori, professor

O'zbekiston Respublikasi Fanlar akademiyasi O'zbek tili, adabiyoti va folklori instituti
Ilmiy kengashi tomonidan nashrga tavsiya etilgan (2021-yil 24-oktyabr, 8-majlis bayonnomasi).

So‘zboshi

Til birliklari orasidagi sinonimiya munosabati tilday murakkab va muhtasham tizim tarkibidagi favqulodda muhim paradigmatic munosabatlardan biri bo‘lib, bu munosabatning mavjudligi mazkur tizimning takomili va taraqqiyoti darajasi bilan uyg‘undir. Boshqacha qilib aytganda, tilning rivojlanganlik darajasining yuksakligini, demakki, uning zanginligi va ranginligini ta‘min etadigan muntazam va betimsol omillardan biri unda lisoniy birliklararo ma‘nodoshlik – sinonimiya munosabati imkoniyatlarining ko‘lamdorligidir. O‘zbek tili ana shunday qadimiy va rivojlangan boy tillardan biri sifatida salmoqli miqdordagi sinonimik munosabatlar asosida birlashgan yoki birlashadigan so‘z gavharlari zaxirasiga sohib tildir.

Ayrim tadqiqotchilar sinonimlar muammosi benihoya muhim leksikologik masalalardan biri ekanligini ta‘kidlar ekan, shunday yozadilar: Yevropada “hali XVIII asrning oxirlaridayoq muayyan bir tushuncha ifodasi uchun tilda bir necha so‘zni qo‘llash imkoniyati haqidagi masala muhokama qilingan edi”.¹ Hech kimga sir emaski, so‘z mulkingning sultoni ulug‘ Alisher Navoiy XV asrda “Muhokamatu-l-lug‘atayn” asarida o‘zbek (turkiy) tili misolida mazkur muammoni sinonimlar sinchisiday ko‘rsatib bergandi. Bu holatni taniqli til tarixchisi Q.Sodiqov birma-bir tahlil qilgan, shoirning sinonimlarga munosabati haqida gapirar ekan, u quyidagi jihatlariga e‘tiborni qaratadi: “Navoiyning yozishicha, shoirlar mayning ta‘rifida ko‘p mubolag‘a qildilar, may ichmak qoidasida ko‘p so‘z surib, nihoyasiz zarif ta‘riflar zohir qilurlar. Biri *sipqarmaq* lafzidirkim, mubolag‘a bundan o‘tmas... Navoiyning e‘tiroficha, *sipqaray* so‘zining mazmuniga yetganda, forsiy she‘rda bu ta‘rifni berishning iloji yo‘q. Yana *tamshimmaq* lafziki, ma‘nosi “g‘oyat zavqdan tez ichmas-u, lazzat topa-topa oz-oz ichar”. Olim Navoiyning yana *bo‘xsamoq*, *yig‘lamaq*, *yig‘lamsinmaq*, *ingramak*, *singramak*, *siqtamaq*, *o‘kurmak*, *inchkirmak*,

---

¹ Кар.: Королева Н.В., Артамонова Е.В. Проблема синонимии как одна из важных проблем лексикологии / Вестник КАСУ. N2. 2009 // www.vestnik-kafu.info/journal/18/713

hoy-hoy yig'lamaq kabi ma'nodoshlar; *qimsanmaq, qizg'anmaq* kabi ma'nodoshlar; *xor, cho'kir* kabi ma'nodoshlar; *bezanmak, yasanmaq* kabi ma'nodoshlar va boshqa ma'no nozikliklari haqidagi fikrlarini tahlil qilgan.² Benazir so'z sinchisi Alisher Navoiy mazkur so'zlar orasidagi ma'nodoshlikning zimnu zaminini ko'rsatish bilan bir qatorda ular o'rtasidagi farqli mazmuniy injaliklar va bu injaliklarning badiiy-mantiqiy ifoda quvvati qamrovlarini ham oydinlashtiradi.

Sinonimiya, xususan, leksik sinonimiya hodisasi dunyo tilshunosligi tarixida juda keng o'rganilgan semantik kategoriyalardan biri, hozirga qadar bu hodisa sinoatlarini nazariy inkishof qilishga bag'ishlangan minglab asarlar, ana shunday paradigmatic munosabat asosida uyushgan birliklarni tizim sifatida ta'rif, tavsif va amaliy istifoda uchun taqdim etadigan yuzlab sinonimik lug'atlar yaratilgan.³ Masalan, XX asr oxiri – XXI asr boshlarida rus leksikografiyasida nashr etilgan va 3200 ga yaqin turli tipdagi lug'atlar tahlil qilingan monografiyada rus tilidagi 50 ga yaqin sinonimik lug'at batafsil ilmiy sharhlanib, ularning yutuq va kamchiliklari qayd etilgan.⁴ Shunday bo'lishiga qaramasdan, dunyo tilshunosligida sinonimiyaning murakkab mohiyatini ochib berishda tamoman bir xil bo'lgan yagona ilmiy qarash mavjud emas. Rus tilshunoslari N.V.Koroleva va Ye.V.Artamonovalar turli tilshunoslar tomonidan ilgari surilgan bir-biridan farqli bir qancha sinonimlar ta'riflarini qayd etadilar, ya'ni sinonimlar – “bir yoki bir necha lug'aviy ma'nolari bilan mos keluvchi lug'aviy birliklar” (T.I.Arbekova); “ma'nosi bir xil, ammo talaffuzi har xil so'zlar” (N.G.Golitsova); “bir tushunchani ifodalaydigan, ammo bir-biridan semantik (ma'no qirralari) yoki stilistik farq viladigan so'zlar” (A.M.Chepasova); “nafaqat bir predmet yo'nalishidagi, balki ma'nosi ham yaqin so'zlar, ularda leksik ma'noda umumiylik mavjud” (V.I.Koduxov); “teng ma'noli so'zlar” (M.Maruzo); “o'xshash ma'noli so'zlar”

---

² Содиков Қ. “Мухокамату-л-луғатайн”ни ўқиб ўрганиш. –Тошкент: ТДШИ, 2011. –Б.12 – 15.

³ Батафсил қар.: Пардаев А. Проблематика лексикографического представления синонимии на современном этапе // Anuari de Filologia. Llengües Literatures Modernes. 5/2015, pp.89 – 98 / readcube.com/articles/10.1344%2Fafilm2015.5.7.

⁴ Козырев В.А., Черняк В.Д. Лексикография русского языка: век нынешний и век минувший. 2-е изд. –СПб: Изд-во РГПУ им. А.И.Герцена, 2015. –С.116 – 126.

(L.R.Zinder, T.V.Stroyeva); “bir tushunchani yoki o‘zaro juda yaqin tushunchalarni ifodalaydigan so‘zlar” (A.P.Evgenyeva); “yagona yoki juda yaqin predmetli-mantiqiy mazmunga ega so‘zlar” (K.V.Arhangelskaya); “nominativ mohiyati jihatidan bir xil, ammo odatda stilistik jihatdan farqlanuvchi so‘zlar” (A.A.Reformatskiy); “muayyan kontekst yoki mazmunan yaqin kontekstlarda bir-birini almashtira oladigan so‘zlar” (L.A.Bulaxovskiy).⁵ Mazkur ta’riflar jamlab olib qaralganda, sinonimiya hodisasining butun murakkab mohiyatini ma’lum ma’no yoki darajada oydinlashtirar, lekin alohida-alohida olib qaralganda, bu lisoniy sinoatning ich-ichiga kirish imkonini bermasligi aniq.

Alohida ta’kidlamoq joizki, o‘zbek tilshunosligida sinonimiya hodisasining ta’riflanishi o‘zining qamrovliligi bilan e’tiborga molik. Bu ta’rif atoqli tilshunos akademik A.Hojiyevga tegishlidir, unda sinonimiyaning bir qator benihoya nozik jihatlari o‘zining aniq-tiniq ifodasini topgan: “Sinonimlar ma’nosining bir xilligi ularning o‘zaro farqli xususiyatlarga ega bo‘lishini inkor etmaydi. Aksincha, tilda bir ma’noni ifodalash uchun bir necha so‘zning mavjudligi sinonimlarning bir-biriga har jihatdan to‘la mos kelmasligini, ulardan har biri o‘ziga xos belgi-xususiyatlarga egaligini ko‘rsatadi. Sinonimik qatorni tashkil etuvchi so‘zlar qaysidir jihatlari bilan bir-birlaridan farqlangani uchun tilda alohida leksik birlik sifatida yashash imkoniyatiga ega bo‘ladi.”⁶ Agar ayni shu farq mavjud bo‘lmasa, bu farqning ifodalanishi lisoniy-mantiqiy muloqot muvozanati uchun qimmat bilan yukunmasa, sinonimlar deyiladigan ulgurji lisoniy zaxira tilga mutlaqo ortiqcha va keraksiz yuk bo‘lib qolardi.

Hatto tilda “absolyut sinonimlar” deb nomlanib kelayotgan bir tur sinonimlar bor deb qaraladi. Ammo A.Hojiyev bunday sinonimlar haqida shunday yozadi: “Tilda har jihatdan bir-biriga teng bo‘lgan, har jihatdan bir-birini qoplaydigan ikki yoki undan ortiq so‘zning bo‘lishiga ehtiyoj yo‘q. Ehtiyoj yo‘q ekan, bundan xususiyatln so‘zlar ham bo‘lmaydi. Demak, tilda sinonimlarpig borlignping o‘ziyoq o‘zaro sinonim bo‘lgan har bir so‘z o‘ziga

---

⁵ Королева Н.В., Артамонова Е.В. Проблема синонимии как одна из важных проблем лексикологии...

⁶ Шоабдурахмонов Ш., Асқарова М., Ҳожиёв А. ва бошқ. Ҳозирги ўзбек адабий тили. I қисм. –Тошкент Ўқитувчи, 1980. –Б.115.

xos qandaydir xususiyatga yoki xususiyatlarga egaligini ko'rsatadi. Haqiqatda ham shunday. Ma'nosi va boshqa xususiyatlari bilan bir-biriga juda teng keladigan so'zlar asosan ilmiy terminlarda uchrab turadi: *revolyutsiya, inqilob; agitatsiya, tashviqot; tema, mavzu* kabi. Lekin bunday sinonimlar ham qandaydir belgisi, masalan, qo'llanish darajasi, eskirganlik yoki eskirmaganligi va sh. k. bilan ma'lum darajada farqlanib turadi. Agar hech qanday farqli belgi bo'lmasa, bunday sinonimlik o'tkinchi holat bo'lib, ma'lum vaqtlardan so'ng ulardan biri shu ma'noda iste'moldan chiqadi. Tilning tabiati shuni talab etadi."⁷ Taniqli semasiolog M.Mirtojiyev A.Hojiyevning absolyut sinonimlikni o'tkinchi holat sifatida baholaganligini ma'qullaydi va shunday yozadi: "Uningcha, absolyut sinonim tarkibidagi bir so'z yo arxaiklashadi, yo sherigiga nisbagan semantikasini bir jihati bilan farqlaydi. Bu gap haqiqatga ancha mos keladi. Faktlarga murojaat qilaylik. Rus tilida shu vaqtgacha *aeroplan* va *samolyot* so'z juftligi absolyut sinonim deb kelinadi. Ammo so'ngi vaqtlarda *samolyot* so'zi umumxalq nutqida keng qo'llansa, *aeroplan* kitobiy leksikaga xoslanayotganligi sezilmoqda. Bu so'zlardagi taraqqiyotni o'zbek tili nuqtayi nazaridan ham aytish mumkin. O'zbek tilida *tilshunos* va *lingvist* so'zlari absolyut sinonim deb ko'rsatib kelinadi. Lekin hozir *tilshunos* so'zi umumso'zlashuv tilida qo'llansa, *lingvist* so'zi deyarli kitobiy leksikaga xoslanib bo'ldi. Absolyut sinonimlar deyarli tillarda sanoqli mikdorda uchraydi. Uning ham ayrimlari yuqoridagicha absolyutligini yo'kotayotgan bo'lsa, bu A.P.Hojiyev o'z qarashi bilan nihoyatda haq ekanligini ko'rsatadi."⁸ Ko'rinadiki, har jihatdan tamoman bir-biriga teng keladigan, hech qanday farqli jihatlari bo'lmagan absolyut sinonimlar (yoki dubletlar deb ham nomlanadigan) tilda barqaror hodisalar emas, balki vaqtincha yoki o'tkinchi hodisalardir.

Bu o'rinla yana bir xususga e'tiborni qaratish maqsadga muvofiq. A.P.Yevgenyeva tahriri ostida nashr qilingan "Словарь синонимов русского

⁷ Ўзбек тили лексикологияси. –Тошкент: Фан, 1981. –Б.241.

⁸ Миртожиев М. Ўзбек тили семасиологияси. – Тошкент: Мумтоз сўз, 2010. –Б. 192 –193.

языка” (Ленинград: Наука, 1970 – 1971) kitobida sinonimlarni tanlash mezonlari anchayin munozarali, ya’ni uning kirish qismida shunday qayd qilingan: “Bir-biriga sinonim soʻzlar sifatida faqat hozirgi adabiy tilning, jonli umummilliy soʻzlashuv nutqining ajralmas qismi boʻlgan soʻzlarni eʼtirof etish kerak. Shuning uchun lugʻatda sinonimlarni ajratish va tanlashning birinchi va asosiy tamoyili bu soʻzlarning a) hozirgi, b) umummilliy, v) adabiy tilga mansubligi boʻlishi kerak. Bir xil va yaqin maʼnoli soʻzlarni sinonimlar sifatida hozirgi adabiy til tarkibida ajratish ... arxaik, shevaga oid, jargon, shuningdek, tor mutaxassislik leksikasi haqidagi masalani oʻrtadan koʻtaradi va bunday leksikani Lugʻatdan tashqariga chiqaradi. Faqat ana shunday qilinganda, sinonimiyaning mohiyatini tilning alohida hodisasi sifatida ochish va sinonimlarning roli va vazifasini tavsiflash mumkin boʻladi.” Lugʻatdagi mazkur tamoyilning bahsli ekanligini asoslar ekan, oʻzbek tilshunosi Abdunazar Pardayev, ayniqsa, arxaik soʻzlar va jargonlar uslubiy vazifalarni bajarishiga urgʻu beradi hamda bunday nuqtayi nazar oʻzini aslo oqlay olmasligini alohida toʻgʻri taʼkidlaydi.⁹ Mazkur lugʻatning bir jildli yangi nashrida A.P.Yevgenyevaning oʻzi ham lugʻatning tuzilishini tavsiflar ekan, 2-paragrafda mazkur fikrlarini bir qadar tahrir qilgan va munozarali jihatlarni anchayin bartaraf etgan: “Sinonimik guruhlariga hozirgi rus adabiy tilining, jonli umummilliy soʻzlashuv nutqining soʻzlari kiradi. Tor mutaxassislik va sheva soʻzlari faqat muayyan sohaga yoki qoʻllanish doirasiga mansubligini saqlagan boʻlsa-da, keng tarqalgan boʻlsa, beriladi. Eskirgan soʻzlardan XIX asr klassik adabiyoti uchun odatiy boʻlgan va hozirgi badiiy adabiyotda u yoki bu darajada qoʻllanadiganlari beriladi.”¹⁰

Sinonimlarning mohiyati va tavsifi, ularning boyligi va va hajmdorligi haqida gap borar ekan, bular eʼtibordan chetda qolmasligi lozim. Chunki sinonimik qatorning miqdoran kattaligi ifoda aniqligi va ranginligini taʼminlashdagi muhim omillardandir.

---

⁹ Пардаев А. Проблематика лексикографического представления синонимии на современном этапе... –Б. 94 – 95.

¹⁰ Словарь синонимов русского языка. Под ред. А.П.Евгеньевой. –М.: Астрель. АСТ, 2002. –С.6.

Tildagi intensivlik semantik kategoriyasining ifodalanishidagi faol unsurlardan biri sinonimik qatorlar ekanligini tadqiqotchilar ko'p bor qayd etganlar.¹¹ Muayyan belgi-xususiyatning intensiv, kuchli ifodalanishi, belgi-xususiyatning kuchli-kuchsiz ifodalanishi tarzida qarshilantirilishi va bunda sinonimlarning ishtiroki tildagi real hodisalardandir. A.Hojiyevning quyidagi fikrlari intensivlik va sinonimiya munosabati va mohiyatini aniq ko'rsatib beradi: "Sinonimlar bildiradigan vaqt, harakat, belgi, miqdor ka- bilarda ularning har birida belgining darajasi har xil bo'lishi mumkin. Masalan, *avval, oldin, ilgari, burun, qadim* sinonimlaridan *ilgari* so'zida vaqtning o'tishiga qarab uzoqlik darajasi *avval, oldin* so'zidagidan ortiq. *Burun* so'zida *ilgari* so'zidagiga nisbatan, *qadim* so'zida esa *burun* so'zidagiga nisbatan ortiqroq. *Ishchan, harakatchan, serharakat, g'ayratli, serg'ayrat, tirishqoq, urinchoq* sinonimlaridan *g'ayratli, serg'ayrat, tirishqoq* so'zlari belgini kuchliroq ottenka bilan ifodalaydi. *Kambag'al, qashshoq* sinonimlaridan *qashshoq* so'zi belgini kuchli ottenka bilan ifodalaydi. *Ovora, sarson, sargardon* sinonimlaridan belgi darajasi *ovora* so'zidagiga nisbatan *sarson* so'zida kuchli, *sarson* so'zidagiga nisbatan *sargardon* so'zida kuchli. *Kuch, quvvat, mador, majol, darmon* sinonimlaridan *mador, majol, darmon* so'zlari, asosan, kuch-quvvatning normal holatdan pastligini ifodalashda qo'llanadi. Demak, sinonimlar bildirgan belgi darajasidagi har xillik ham shu so'zlarning ma'nosidagi farqli ottenkalari hisoblanadi."¹²

Ta'kidlash joizki, sinonimlarni belgilashda aynan bir xil ma'nolar bilan bir qatorda differentsial semantik belgilar ham mutlaq hal qiluvchi o'ringa ega. Aytish mumkinki, sinonimlarni tavsiflashda, xususan, leksikografik tavsiflashda bevosita differentsial semantik belgilarni imkon qadar ko'proq va xo'broq tasvirlab ko'rsatish muhimroq. So'zlardagi birlashtiruvchi sinonimik ma'noni idrok etish unchalik mushukul emas, ammo sinonimik so'zlar qatoridagi differentsial belgilarni to'lasicha ilg'ash va to'laligicha tasavvur qilishni oson ish deb bo'lmaydi.

¹¹ Masalan, kar.: Туранский И.И. Семантическая категория интенсивности в английском языке. –М.: Высшая школа, 1990. –С.50 – 52.

¹² Ўзбек тили лексикологияси... –Б.243.

Akademik A.Hojiyev bundan 40 – 50-yillar ilgari sinonimik soʻzlar qatoridagi ana shunday differentsial farqlarni quyidagicha guruhlashtirgan edi:

1. Emotsional -ekspressiv boʻyoq nuqtayi nazaridan. Sinonimik qatordagi soʻz emotsional-ekspressiv boʻyoqsiz (neytral) yoki emotsional-ekspressiv boʻyoqdor boʻlishi mumkin: *xunuk* (neytral) – *badbashara* (emotsional boʻyoqdor).

2. Sinonimik qatordagi soʻzlar uslubga farqli munosabatda boʻladi. Masalan, *odam – kishi – inson – bashar* sinonimik qatorida *bashar* soʻzi, *koʻkrak – koʻks – bagʻir – toʻsh – siyna* sinonimik qatorida *siyna* soʻzi poetik uslubga xos. *Pul – aqcha – mullajiring – yakan* sinonimik qatoridagi *mullajiring* soʻzi, *yarashmoq – kelishmoq – ketmoq* sinonimik qatoriga oid *ketmoq* soʻzi va *oʻlmoq – vafot etmoq – qazo qilmoq – qurbon boʻlmoq – halok boʻlmoq – qulamoq – uzilmoq* sinonimik qatoridagi *qulamoq* soʻzi oddiy soʻzlashuvga xos.

3. Sinonimik qatordagi soʻzlar hoziri oʻzbek adabiy tiliga munosabati nuqtayi nazaridan oʻzaro farqlanishi mumkin, yaʼni sinonimik qatordagi soʻz hozirgi adabiy til normasi doirasida yoki undan tashqarida turishi mumkin.

4. Sinonimik qatordagi soʻzlar maʼnoni qay darajada ifodalashi jihatidan ham oʻzaro farqlanadi. Baʼzi soʻzlar belgini normal (neytral) darajada ifodalasa, boshqalari kuchli yoki kuchsiz daraja bilan ifodalaydi.¹³

Tabiiyki, keyingi yillarda dunyo tilshunosligida ana shunday sinonimik qatordagi qarshilantirishlar uchun asos boʻluvchi shunday differentsial belgilarni yanada aniqlashtirish yuzasidan jiddiy tadqiqotlar olib borilmoqda. Masalan, rus tilshunosi A.I.Olxovskaya “Rus tili sinonimiyasining semantik parametrizatsiyasi” nomli ishida bunday differentsial parametrlarning 16 tasini tavsif va tahlil qilgan, bu parametrlar quyidagilardan iborat: subyekt, obyekt, sabab, maqsad, usul, tashqi namoyon boʻlish, davomiylik, masshtab, miqdor, intensivlik, baho, munosabat, xususiyat – holat, qism – butun, aniqlik – noaniqlik va fokus.¹⁴

¹³ Шоабдурахмонов Ш., Аскарова М., Ҳожиёв А. ва бошқ. Кўрсатилган асар. –Б.115 – 116.

¹⁴ Ольховская А.И. Семантическая параметризация русской синонимии // *Litera/* –2019. –N5. С.63 – 78 (https://nbpublish.com/library_read_article.php?id=27457)

O‘zbek tilshunosligida sinonimik qatorlar anchayin batafsil va ziyraklik bilan tavsiflangan lug‘atni A.Hojiyev yaratgan. Uning “O‘zbek tilining izohli lug‘ati” (Toshkent: O‘qituvchi, 1974)da o‘zbek tilidagi sinonimlarni izohlashda mazkur parametrlarning aksariyati o‘z aksini topgan. Ammo mazkur parametrlarning inobatga olinmaganlari ham tabiiy ravishda ancha-muncha bor. Aytish lozimki, bu lug‘at o‘zbek lug‘atchiligidagi sinonimiyaga bag‘ishlangan yagona jiddiy lexisografik ishdir, lekin uning nashr qilinganiga qariyb yarim asr bo‘lgan. Ayni paytda O‘zbekiston mustaqillikka erishdi, tamoman yangi jamiyat barpo bo‘ldi, mamlakatimizdagi ijtimoiy-iqtisodiy, madaniy-ma’rifiy va siyosiy hayot mutlaqo yangi o‘zarlarda shitob bilan rivojlanib bormoqda. Bu, shubhasiz, tilimizda, ayniqsa uning leksikasida qonuniy ravishda o‘z aksini topmoqda.

O‘zbek tilidagi sinonimiya muammosini monografik aspektda tadqiq qilgan B.Doniyorov asosli tarzda ta’kidlaganiday, “Sinonimlar ... nafaqat semantikasining konnotativ aspekti bo‘yicha farqlanadi, balki aniq bir hollarda ijtimoiy tomondan anglangan tarixiy jihatdan saqlangan kontekstlardagi denotativ ma’nosi bo‘yicha ham farqlanadi”.¹⁵ Ammo ko‘p hollarda, N.G.Komlev qayd etganiday, so‘zda dunyoqarashni aks ettiradigan (“мировоззренческий”), madaniy-tarixiy uzv ham mavjud bo‘ladi, bunday konnotatsiya so‘zni turli ijtimoiy guruh vakillari tomonidan turli tarixiy-ijtimoiy sharoitlarda qo‘llashi asnosida yuzaga keladi, bunday konnotatsiya ko‘proq ijtimoiy-siyosiy leksikaga oid birliklar semantik strukturasi kuzatiladi.¹⁶ O‘zbek tilshunosi M.Mirtojiyev, shuningdek, so‘zning semantik strukturasi tarkibida milliylik uzvi, ya’ni milliylik konnotatsiyasining mavjud bo‘lishini haqli ravishda ta’kidlaydi.¹⁷

Alohida ta’kidlash joizki, mustaqillik davrida faollashgan semantik jarayonlardan biri so‘z va uning ma’noviy mohiyatiga munosabatning salbiydan ijobiyga tomon o‘zgarishi ekanligini sezmaslik mumkin emas. Mustaqillikdan avval bir qancha so‘zlarning ma’no talqini zamona zayliga muvofiq anchayin

---

¹⁵ Данияров Б. Ўзбек тили лексик синонимларининг лисоний ва нутқий муносабати, лексикографик тадқиқи. –Тошкент: ООО “Sano-Standart”, 2019. –Б.149.

¹⁶ Комлев Н.Г. Компоненты содержательной структуры слова. –М.: МГУ, 1969. –С.122 – 129.

¹⁷ Миртожиев М. Кўрсатилган асар. –Б.38.